

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ТАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ігор Ігорович БОРДАН,

*аспірант ЗВО «Міжнародний
університет бізнесу і права»*

Оцінюючи досвід поліцейської діяльності у Сполучених Штатах Америки, варто звернути увагу на той факт, що нормативно-правове регулювання застосування сили працівниками правоохоронних органів цієї країни характеризується багаторівневою структурою та поєднанням норм різної юридичної природи. «Примусове» законодавство США охоплює федеральні закони, нормативні акти штатів, судову практику, а також внутрішні відомчі політики та стандарти (policies, use-of-force policies, standard operating procedures), що встановлюються окремими поліцейськими департаментами чи федеральними агентствами.

У доктрині та правозастосовній практиці Сполучених Штатів традиційно виокремлюють три основні групи стандартів, які визначають допустимість застосування сили: федеральні стандарти, сформовані на основі Конституції США, федеральних законів та рішень Верховного суду США; стандарти законодавства окремих штатів; відомчі стандарти, закріплені у внутрішніх інструкціях і політиках конкретних правоохоронних органів [1].

Особливістю американської моделі є те, що критерії допустимості застосування сили можуть варіюватися залежно від статусу особи, щодо якої здійснюється примус, а також від правового режиму, у межах якого діє відповідний орган (федеральний, штатний або муніципальний).

Модель застосування поліцейських заходів у Французькій республіці вважаємо за доцільне розкрити на прикладі тактичного забезпечення діяльності підрозділів Національної жандармерії, яка поєднуючи адміністративно-правовий статус державного органу, наділеного військовими повноваженнями та правоохоронними функціями, здійснює діяльність у сфері охорони громадського порядку та забезпечення публічної безпеки.

На національному рівні особливості правового регулювання порядку застосування поліцейських заходів полягають у наявності чіткої диференціації рівнів застосування заходів примусу, спрямованих як на припинення протиправної поведінки, так і на захист самих жандармів. Відповідні положення закріплені у законодавчих та підзаконних актах, а також у спеціальних професійних настановах щодо втручання, які виконують роль практичного орієнтира для особового складу [2, с. 115].

При цьому, як зауважує М. Пожидаєв, не зважаючи на наявність чітко структурованої поетапної моделі застосування сили, вагоме

значення в службовій діяльності підрозділів жандармерії відводиться використанню допоміжних засобів психологічного впливу, зокрема службових собак, світлових приладів або інших технічних засобів, здатних тимчасово дезорієнтувати особу чи створити перевагу у темний час доби. Важливе місце посідають також переговори, переконання та демонстрація психологічної переваги, що дозволяє зменшити рівень ескалації конфлікту та мінімізувати можливі негативні наслідки [3, с. 19].

Застосування сили працівниками поліції у Великій Британії також обмежено виключним досягненням легітимної мети, зокрема здійснення правомірного арешту, захисту власної безпеки або безпеки інших осіб. При цьому кожен випадок застосування примусових заходів підлягає оцінці з позицій пропорційності, обґрунтованості та відповідності конкретним обставинам ситуації [4].

Разом з тим, у разі порушення поліцейським принципів пропорційності чи надмірності під час застосування поліцейського заходу, представник закону може бути притягнутий до кримінальної відповідальності [5]. Йдеться не лише про можливе перевищення службових повноважень або заподіяння тілесних ушкоджень унаслідок надмірного застосування сили, а й про порушення прав людини, гарантованих національним законодавством та міжнародними зобов'язаннями держави, зокрема стандартами Європейської конвенції з прав людини.

Окремого аналізу заслуговує правове регулювання застосування заходів примусу в Словацькій Республіці. Дослідження положень Закону про Поліцейський корпус Словацької Республіки [6] свідчить, що до переліку спеціальних засобів, які можуть використовуватися поліцейськими, включені електрошокові пристрої. Водночас, у тексті основного закону відсутня детальна конкретизація самостійних підстав їх застосування, що свідчить про певну загальність нормативного регулювання в цій частині та перенесення процедурної деталізації на рівень підзаконних актів або службових інструкцій.

Представляється, що в даному випадку процедура застосування сили має відповідати четвертому основному принципу Основних принципів застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, щодо «використання інших засобів контролю перед тим, як вдаватися до сили чи зброї» [7]. В ньому зазначається, що працівники правоохоронних органів «наскільки це можливо, застосовуватимуть ненасильницькі засоби, перш ніж вдаватися до застосування сили та вогнепальної зброї» і можуть використовувати їх «лише в тому випадку, якщо інші засоби залишаються неефективними або не дають надії щодо досягнення наміченого результату» [8, с. 99].

Разом із тим, законодавство Словацької Республіки містить чіткі обмеження щодо використання вогнепальної зброї. Зокрема, застосування зброї без попередження допускається лише у виняткових випадках – за наявності безпосереднього нападу на поліцейського або за

умови реальної загрози життю чи здоров'ю іншої особи. Наявність цієї норми демонструє орієнтацію словацького законодавця на пріоритет захисту життя як найвищої соціальної цінності.

Отже, досвід Словацької Республіки свідчить про поєднання загального нормативного закріплення переліку спеціальних засобів із більш детальним визначенням умов застосування смертоносної сили, що відповідає європейським стандартам правозахисного характеру та підкреслює підпорядкованість тактичних рішень принципам охорони прав людини.

Таким чином, тактичний компонент поліцейської діяльності виходить на перший план, оскільки саме через тактику забезпечується практична реалізація публічно-владних повноважень у конкретних, часто ризикованих ситуаціях. Тактика визначає алгоритм дій працівників поліції, послідовність застосування заходів поліцейського примусу, розподіл сил і засобів поліції, а також порядок реагування на кримінальні правопорушення та інші події в умовах невизначеності.

Відтак, поряд із міжнародно-правовим принципом безумовного дотримання прав людини в поліцейській діяльності, важливого значення набуває забезпечення дієвості та результативності поліцейських заходів, що зумовлює певне функціональне переважання тактичної складової в процесі винайдення балансу між забезпеченням прав людини та необхідністю виконання покладених на поліцію завдань у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку.

Список використаних джерел

1. Guiding principles on use of force. Washington, DC : Police Executive Research Forum, 2016. 32 p. URL: <https://www.policeforum.org/assets/30%20guiding%20principles.pdf>.
2. Комзюк М. А. Зарубіжний досвід застосування поліцейських заходів примусу та можливості його використання в діяльності Національної поліції України. Юридичний вісник. 2022. № 4. С. 115–120.
3. Пожидаєв М. Зарубіжний досвід застосування заходів примусу поліцейськими під час виконання службових обов'язків. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2025. № 2 (135). С. 18–23.
4. Human Rights Act 1998. UK Public General Acts. 1998. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42>.
5. Criminal Law Act 1967, section 3. UK Public General Acts. 1967. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/58/section/3>.
6. Zákon č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore [Закон про Поліцейський корпус Словацької Республіки]. Slov-Lex. 1993. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1993/171>.
7. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку : прийняті Восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками 07 вересня 1990 р. United Nations. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-use-force-and-firearms-law-enforcement>.
8. Керівництво із застосування правил Нельсона Мандели: впровадження переглянутих мінімальних стандартних правил ООН поводження з в'язнями / ОБСЄ/БДІПА, Penal Reform International. Варшава ; Лондон, 2018. 198 с.